

فضای آموزشی مراکز پیش دبستانی

طراحی و چیدمان براساس دیدگاه ماریا مونته‌سوری مربی ایتالیایی

پریسا سلیمانی

دانشجوی کارشناسی ارشد آموزش و پرورش پیش‌دبستان

کلیدواژه‌ها: مونته‌سوری، خانه کودک، فضای آموزشی، فلسفه آموزش و پرورش.

اشاره

طراحی و چیدمان فضا

کلاس‌های مونته‌سوری برای هر دو کودک و والدین جذابیت دارد و کلاس‌ها روشن، گرم، پر از گیاهان، حیوانات، لوازم هنری، موسیقی، کتاب و وسایل آموزشی هستند.

کلاس اغلب بخش مرکزی دارد که فعالیت‌های ذهنی در آن انجام می‌شود. این بخش مرکزی که معمولاً پوشیده با فرش یا موکت است با نوارهای رنگی به شکل مربع یا دایره احاطه شده است و به عنوان محل گردمایی برای جمع کردن دانش‌آموزان و تمرکز دادن آن‌ها شناخته می‌شود.

در اطراف بخش مرکزی، فضاهایی وجود دارد که شامل میز و صندلی در ابعاد و اندازه کودک است. مبلمان در این کلاس‌ها سبک است (اغلب از جنس چوب) تا کودکان آن‌گونه که راحت هستند، آن‌ها را بچینند. اندازه کابینت‌ها و کمدهای کلاس

ماریا مونته‌سوری در همه نوشته‌ها و آثار خود بر نقش محیط و مربی در رشد همه‌جانبه کودک تأکید می‌کند. وی محیطی را از نظر مادی و اجتماعی برای آموزش توصیه می‌کند که با نیازهای کودکان و فعالیت‌های آنان منطبق باشد و ابزار و وسایل جذابی در اختیار کودکان قرار دهد تا آنان بدون محدودیت از طریق دستکاری ابزار و به کمک اکتشافات شخصی توانایی‌های بالقوه خود را رشد دهند.

وی کودکان را به نحوی در یادگیری و استفاده از ابزارها و لوازم هدایت و کمک می‌کند که با دقت و با در نظر گرفتن توانایی‌های آنان تهیه شده‌اند تا کودکان طی فعالیت‌های آزاد و با کار در گروه، مهارت‌های اجتماعی، انضباط، اصول آزادمندی و حل تعارضات شخصی را تمرین کنند.

بدین ترتیب مونته‌سوری با در نظر گرفتن اهمیت اساسی محیط زندگی کودک در خانه، فضایی را در کودکان‌ها ایجاد کرد که باعث رشد شخصیتی سالم، متعادل و جست‌وجوگر شود.

وی مراکز آموزشی را به نام «خانه کودک» با دیدی متفاوت که نسبت به آموزش کودکان (عادی و عقب‌مانده ذهنی) داشت، برپا کرد. در این مراکز بازی کودک کار کودک بود.

۳۹
رشد آموزش پیش‌دبستانی
دوره سوم، شماره ۲
زمستان ۱۳۹۰

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

کلاس‌های مونته‌سوری دیوارهای ساده مانند خانه دارند و حداقل بر روی یک دیوار، گلچینی از فعالیت‌ها و کارهای هنری دانش‌آموزان و آن‌ها هم در قد و اندازه آن‌ها قرار می‌گیرد. از نصب پوستری رنگی و شخصیت‌های کارتونی باید اجتناب کرد. می‌توان فعالیت‌های کودکان را مانند چیدمان موزه‌ها و گالری‌ها بر دیوار نصب کرد.

کلاس مونته‌سوری بر خلاف کلاس سنتی به جز در قسمت میانی از کف پوش سنتی مانند سنگ، سرامیک و... پوشیده شده است، به‌خصوص در قسمت فعالیت‌های مربوط به مهارت زندگی بهتر است کف زمین محکم باشد. مونته‌سوری (۱۹۶۴) می‌گوید: «در صورت افتادن شیئی چینی روی زمین، آن شیء باید شکسته شود، نه اینکه لب پر بشود.»

به فضای خارج در این روش به اندازه فضای داخل اهمیت داده شده است. همه چیز در فضای باز نیز باید تمیز، رنگ‌آمیزی شده و مرتب باشد. بهتر است فضای مقابل هر کلاس را پرچین‌هایی کوچک از فضای بقیه کلاس‌ها جدا کند.

مواد و وسایل آموزشی

وسایل و مواد آموزشی مونته‌سوری توسط کمیته آموزش بین‌المللی مونته‌سوری^۱ تولید می‌شود. این وسایل به گونه‌ای است که کودک خود اشتباهش را می‌فهمد و اصلاح می‌کند. در مقطع پیش دبستان، ۲۶ نوع متفاوت وسایل کمک آموزشی وجود دارد که امکانات لازم برای تربیت تمام حواس به جز چشایی و بویایی را فراهم می‌کند. البته بعدها وسایلی برای تکمیل به این گروه اضافه شده‌اند.

این مجموعه که ابزارهای حسی نامیده می‌شوند، عبارتند از:
 - مجموعه‌ای از استوانه‌های بدنی صاف و صیقل‌یافته با قطرهای متفاوت هستند و در یک تخته قرار می‌گیرند که در آن سوراخ‌هایی برای جایگزین کردن تعبیه شده‌است و در سه سطح متفاوت طراحی شده‌اند. در سطح اول قطر استوانه‌ها و در سطح دوم عمق سوراخ‌ها متفاوت است و در سطح سوم قطر و عمق متفاوت هستند. این وسیله توانایی بینایی کودک و هماهنگی دست و چشم را تقویت می‌کند.
 - مکعب‌های چوبی برای ساختن برج‌ها از یک تا ده سانتی متر، برای تقویت حرکات دست و بینایی.

- میله‌هایی با اشکال مختلف منشوری
 - چهار گوشه‌ها
 - تخته‌ها در ابعاد و اندازه‌های متفاوت، پله‌های بزرگ و بلند برای تقویت ماهیچه‌ها و حرکات بدنی.
 - کارت‌هایی با سطوح ناهموار
 - برای تربیت حس لامسه و تمیز بین سرما و گرما، کودک دست‌هایش را در آب سرد و گرم و سپس نیمه گرم و کمی داغ قرار می‌دهد.

- نوارهای کاغذی صاف و سمباده‌ای که با لمس کردن به وسیله

طوری است که کودکان بتوانند به ابزارها و وسایل موجود در آن‌ها به راحتی دسترسی داشته باشند. هم چنین تعبیه محیط مجزا باعث تشویق کودکان به بازی با لذت بیشتر می‌شود و از بی‌نظمی و اغتشاش کودکان جلوگیری می‌کند و در ضمن هنگام کار بر آن‌ها احساس فشار نمی‌کند.

بر نظم و ترتیب در کلاس مونته‌سوری تأکید ویژه‌ای شده است. بنابراین هر چیزی که برداشته می‌شود، سر جایش گذاشته می‌شود و چون کسی به وسایل کس دیگری دست نمی‌زند، اگر وسیله را سر جایش نگذارد، بعد از بازگشت، وسیله را در همان نقطه پیدا می‌کند. مونته‌سوری (۱۹۴۶) می‌گوید: «بازار باید به طور منظم و مرتب سرچایش قرار بگیرد، زیبا و تمیز باشد و از تمیزی بدرخشد و به نحوی که کودک همیشه احساس کند که این وسایل نو هستند چیزی نباید کم باشد و هم چنین همه چیز باید در دسترس باشد.»

کودکان به تنهایی یا در گروه‌هایی کوچک دور میزهای کوچکی جمع شده یا روی زمین کلاس می‌نشینند و مشغول کار می‌شوند. فعالیت‌ها حول بازی‌های مختلفی براساس ضریب دشواری مرتب شده‌اند و از عینیت به ذهنیت می‌رود و اصولاً از چپ به راست و از آسان به مشکل مرتب شده‌اند. وجود حیوانات و گیاهان واقعی در کلاس به دلیل زیبایی بخشیدن به فضا، خلاقیت و گرمی الزامی است. آب دادن، غذا دادن، تمیز کردن قفسه‌ها و مسئولیت‌های مربوط به حیوانات و گیاهان با میل و رغبت توسط کودکان انجام می‌شود.

پارچه‌هایی در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد که قبل از انتخاب بازی یا وسیله مورد نظر روی زمین یا میز به‌عنوان زیر کار یا سفره پهن می‌شود و بعد از اتمام کار نیز باید جمع بشود.

کلاس ایده‌آل مونته‌سوری ۲۰-۳۰ دانش‌آموز با سن‌های مختلف دارد، اما در زمان حال به دلیل مشکلات ناشی از کمبود فضا و امکانات و برنامه درسی، کلاس‌ها در گروه‌های کوچک‌تری تشکیل می‌شود. حداقل فضای پیش‌بینی شده برای کودک پیش از دبستان چهارونیم متر مربع به ازای هر کودک است. هم‌چنین کلاس‌های پیش‌دبستانی و دبستانی باید آشپزخانه، کتاب‌خانه، فضای علوم، آزمایشگاه گیاهان، فضای هنری و در ضمن فضایی مربوط به وسایل چوبی داشته باشند که جزء جداناپذیر روش مونته‌سوری است.

نور طبیعی در کلاس بسیار مهم است، بنابراین کلاس‌ها بایستی پنجره‌های بزرگ مشرف به فضای باز داشته باشند تا هوای تازه، باران و باد به داخل و خارج در حرکت باشد. فاصله پنجره‌ها از کف اتاق باید به اندازه قد و قامت کودکان باشد و هم‌چنین حداقل یک در به سمت فضای باز وجود داشته باشد. در صورت لزوم استفاده از لامپ، بهتر است از لامپ‌های سقفی یا رومیزی با محافظ استفاده شود. بر خلاف شلوغی و در هم ریختگی دیوارها در کلاس سنتی،

و یا «ذره‌بین سکوت» نامیده می‌شود.

بازی به این صورت است که در هنگام فعالیت در کلاس، معلم از بچه‌ها می‌خواهد فعالیت خود را قطع کنند و سکوت بکنند و خود از کلاس خارج می‌شود یا پشت سر کودکان می‌ایستد و نام آن‌ها را تک‌تک صدا می‌کند و با لحن بسیار آرام و صدای کوتاه، کودکان را فرا می‌خواند. کودکان آرام و بدون تولید هیچ صدایی از بین وسایل و میز و صندلی‌ها به سراغ معلم می‌روند، در این هنگام بعضی دانش‌آموزان چشم خود را می‌بندند تا از حس شنوایی بهتر استفاده کنند. در این بازی کودکان مرحله به مرحله سکوت را تجربه می‌کنند و به صدای باد، خش خش برگ‌ها، وز وز مگس‌ها و... گوش می‌دهند.

قابل ذکر است که تمام وسایل باید رنگ‌های روشن و قابل شست‌وشو داشته باشند که کودک بتواند آن‌ها را بشوید و همچنین کثیفی ولکه‌ها نیز مشخص باشد تا کودکان با تمیز کردن و تمیز نگه‌داشتن آشنا شوند. در نهایت، موفقیت این روش به دلیل محیط آموزشی از پیش آماده شده است. این محیط مواد آموزشی، تجربیات حسی و معمولی را در اختیار کودک قرار می‌دهد، او را فعال بار می‌آورد و فرصت استقلال، بازخورد و اصلاح را برای او فراهم می‌کند.

پی‌نوشت

1. Circling
2. The international Montessori committee

منابع

۱. پولارد، میشل: «ماریا مونتسوری»، ترجمه منیژه اسلامی، تهران، مؤسسه فرهنگی منادی تربیت، ۱۳۸۵.
۲. صمدی، علی: «ماریا مونتسوری»، تهران، دانژه، ۱۳۸۷.
3. Montessori, M. (1946) "The Montessori Method", New York: Fredrick. A. stokes Company.

کودک جدا می‌شود.

- فرقه‌های رنگی که در هشت گروه رنگ اصلی که هر گروه شامل هشت رنگ فرعی است که در کل ۶۴ فرقه رنگی برای تقویت بینایی و تشخیص رنگ‌ها در اختیار کودک قرار می‌گیرد.

- حس شنوایی از طریق جعبه‌های کوچک با استوانه‌های پر شده از شن آموزش داده می‌شود که با تکان دادن، درجات صدا را مشخص می‌کند.

- وزنه‌های چوبی هم‌اندازه‌ای که فقط با قرار گرفتن در دست‌ها و مقایسه می‌توان تفاوت بین آن‌ها را تشخیص داد و برای تربیت حس تشخیص وزن از آن استفاده می‌شود.

- حس بینایی با برجی صورتی رنگ تقویت می‌شود که شامل ده مکعب صورتی از سایز بزرگ تا کوچک است.

- میله‌های چوبی مخصوص که عدد یک را با میله ده سانتی‌متر قرمز یا آبی مشخص می‌کند و عدد دو را با میله بیست سانتی‌متری با همان رنگ‌ها و الی آخر که میله‌های یک متری است و عدد ده را نشان می‌دهد. این میله‌ها برای آموزش ریاضی کاربرد دارد.

- گروه مهره‌های طلایی ده تایی و برای نمایش ۱ - ۹ مهره‌ها وجود دارد.

- لوح‌ها و صفحات سیمباده‌ای که از نظر بافت و ترکیب اجزاء با هم متفاوت هستند و کودکان با کشیدن دست خود روی آن‌ها تشخیص‌شان می‌دهند.

- بازی‌های سکوت و خاموش یکی از منابع مهم آموزش در روش مونتسوری است. با بازی سکوت، تمایل به کشف صداها ایجاد می‌شود که در شرایط معمولی غالباً توجهی به آن‌ها نداریم. بنابراین این بازی شبیه به میکروسکوپی است که روی گوش گذاشته می‌شود

